

VRSTE I NAČINI ČITANJA

Prema tome tko čita, kada čita, s kojim ciljem i na koji način čita, razlikujemo različite vrste i načine čitanja. Drukčije čitamo novinski tekst, a drukčije literarni, stihove ili stručni tekst. Isti tekst različito motivirani i u različitim situacijama čitat ćemo različito. Čitanje razlikujemo prema tome tko čita — pojedinac ili nekoliko osoba, kako čita — glasno ili u sebi, koja je svrha čitanja — letimičan pregled teksta ili detaljno upoznavanje s tekstem itd. U ovom ćemo se pregledu zaustaviti na onim vrstama čitanja koje su karakteristične u nastavi stranih jezika.

Glasno čitanje i čitanje u sebi

U nastavi kao prvo razlikujemo glasno čitanje i čitanje u sebi. Prema načinu i zadacima čitanja, u glasnom čitanju razlikujemo izražajno čitanje i estetsko čitanje.

Izražajno čitanje Pri glasnom čitanju od učenika najčešće zahtijevamo da čitaju izražajno. Izražajno čitanje je u nastavi uobičajen termin za ono što u svakodnevnom govoru nazivamo lijepim čitanjem. Ali dok je pojam lijepo čitanje preširok i nedovoljno precizan, mi znamo kakve elemente sadrži u sebi izražajno čitanje, pa prema tome i u čemu učenik griješi ako izražajno ne čita.

Izražajno čitanje je glasno čitanje u kojem učenik:

1. ispravno preoblikuje grafičku sliku riječi u glasovnu,
2. razumije tekst,
3. upotrebljava ispravne prozodijske oznake, naglasak, intonacije, stanke,
4. primjenjuje odgovarajuću boju glasa,
5. pazi na tempo i ritam,
6. čita uobičajenom jačinom glasa.

1. Grafičku sliku riječi učenik mora preoblikovati u glasovnu prema pravilima dotičnog jezika. Mora znati pravilno i u duhu jezika čitati pojedine suglasnike, suglasničke skupove, samoglasnike, naglašene i nenaglašene, duge i kratke u različitim položajima u riječi i rečenici, bez izostavljanja i nejasnog izgovaranja pojedinih glasova i dijelova riječi, naročito završetaka riječi, bez premještanja glasova (metateze), nepotrebnog ponavljanja riječi i glasova i sl.

2. Učenik će razumjeti tekst koji čita ako zna značenje ne samo pojedinih riječi i izraza, već i cijelih rečenica i odlomaka, ako umije odrediti osnovno značenje teksta, pronaći osnovnu misao i sporedne misli u tekstu, ustanoviti njihovu međusobnu povezanost.

3. Učenik se upotrijebiti pravilne prozodijske oznake ako prema logičkom sadržaju dijeli rečenice na odgovarajuće izgovorne cjeline, na svakoj izgovornoj cjelini određuje logički akcent, izgovorne cjeline izgovara s pravilnim intonacijskim konstrukcijama, svaku intonacijsku konstrukciju završava pra-

vilnom stankom, uz gramatičke i logičke pravi i tzv. umjetničke pauze.¹ Učenicima je potrebno već na početnom stupnju pokazati da ista izgovorna cjelina u zavisnosti od smisla rečenice može završavati stankama različite duljine, može imati jedan ili više logičkih akcenata i niz različitih intonacijskih konstrukcija.

4. Prema sadržaju teksta učenik mora usklađivati način zvučanja vlastitog glasa, tj. upotrebljavati odgovarajuću boju glasa. Po boji glasa razlikujemo glas jedne osobe od glasa druge osobe, muški glas od ženskog glasa, djetetov glas od glasa starca itd. Pravilno odmjerena obojenost ističe individualne osobine književnih likova, diferencira tekst autora od teksta pojedinih likova, pridaje tekstu prirodnost, pokazuje emocionalno obojene dijelove teksta. Boja glasa može prenijeti radost osobe koja govori, njezin zanos, nemir, tugu, čuđenje, nesnalaženje, nezadovoljstvo itd.

Po boji glasa razlikujemo:

- uzrast i spol osobe: muškarac, žena, dijete, starica
- socijalnu pripadnost osobe: zapovjednički, drzak, naduven, pokoran, prosilački, pokajnički ton
- psihičko stanje osobe: radost, čilost, bodrost, nadu, ravnodušnost, sažaljenje, netrpeljivost, srdžbu itd.

5. Učenik mora paziti na tempo i ritam. U svakodnevnom govoru razlikujemo polagani, srednji i brzi tempo: polagani govorni tempo, srednji govorni tempo, brzi govorni tempo. Tempo zavisi od individualnih svojstava, raspoloženja i namjere osobe koja govori od sadržaja teksta i »smislaone važnosti svakog pojedinog odlomka rečenice; on ulazi u sastav rečenične intonacije i jedan je od pokazatelja stila izgovora.«² Izvan govornog tempa ostaju brzorječica i prepolagani tempo.

Brzorječicom se obično izgovaraju šaljivi stihovi, sastavljeni od teških suglasničkih skupova, pa se ne mogu lako brzo izgovarati. Ponovljeni brzorječicom takvi se stihovi (i riječi u njima) brkaju, što izaziva smijeh: Navr' brda vrba mrda, Расскажите про покупки, про какие про покупки? Про покупки, про покупки, про покупчки мои.

Brzorječica je jedna od najčešćih pogrešaka pri čitanju, naročito kod učenika koji su se tek naučili čitati te žele pokazati kako su svladali tehniku čitanja i umiju »lijepo čitati«, ili kad su svjesni vlastitih nedostataka u čitanju, pa misle da te nedostatke nastavnik neće zapaziti ako brzo čitaju.

Prepolagani tempo također je pogrešan jer često može narušiti komunikativnu intenciju teksta. U prepolaganom tempu čitatelj odvojeno izgovara i posebno naglašava svaku pojedinu riječ. Neku težu rečenicu, zbog boljeg razumijevanja, nastavnik može izgovoriti prepolaganim tempom, posebno naglašavajući svaku riječ, ali tako ne može čitati duži tekst. Prepolagani tempo je uobičajen kada nastavnik diktira neku definiciju ili pravilo. Katkada se prepolagani

¹ Umjetnička pauza — pauza u sredini teksta, ondje gdje se obično pauza ne stavlja. Čitatelj (a i autor stihova) je pravi s namjerom da što veću važnost prida riječima koje slijede iza pauze:

Kleče mršave /
glave /

ištu. . . / 'Al' tamo /
samo /

čuti raspeti bog. (A. Šantić, *Veče na školju*)

pred likom boga svog,-

Umjetnička pauza produbljuje percepciju, prekidanjem ritma čitanja potiče slušatelja na pažljivije slušanje, kao da upozorava: "Obrati pažnju na slijedeće riječi!"

² R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva II*, str. 601.

tempo zove i »puni tempo« za razliku od još polaganijeg »slogovnog tempa« u kojem se, iako se riječ izgovara kao cjelina, posebno glasovno izdvaja svaki pojedini slog: su-mag-li-ca, ras-po-red.

Izražajno čitati može učenik samo ako čita govornim tempom — brzim, srednjim ili polaganim. Pri čitanju u sebi informaciju iz teksta dobiva samo čitatelj. Brzinu čitanja on prilagođava osobnim mogućnostima usvajanja informacije. Pri izražajnom čitanju informacija sadržana u tekstu upućena je kao prvo slušatelju ili u jednakoj mjeri slušatelju i čitatelju. Zbog toga pri izražajnom čitanju čitatelj prilagođuje tempo čitanja mogućnostima usvajanja nove informacije slušatelja. On obično pogledom prati kako slušatelj usvaja novu informaciju i prema tome usklađuje tempo čitanja.

Na početnom stupnju učenja jezika nastavnik može zahtijevati da učenici čitaju polako, kako bi lakše uočio nedostatke pri čitanju. Brzorječicu on dopušta samo kao stilsko izražajno sredstvo gdje to sadržaj teksta zahtijeva.

Pravilno svladavanje ritmičkih skupina karakterističnih za pojedini strani jezik također pridonosi izražajnom čitanju i pomaže boljem razumijevanju teksta. Pravilan ritam stranog jezika usvaja se kao prvo govornim vježbama, ali se ne smije zanemariti ni u čitanju. Pravilan govorni ritam, raspored ritmičkih skupina, logičkih akcenata i stanka postiže se ponajprije slušanjem tekstova s gramofonskih ploča i magnetofonske vrpce te pravilnim ponavljanjem teksta za spikerom. Ali nerijetko se događa da se mukotrpo usvojeno u govornim vježbama zanemaruje pri čitanju, pa se u čitanju toleriraju intonacijske konstrukcije, tempo i ritmičke skupine materinskog jezika, koje se kasnije, kada pisani tekst postane glavni izvor informacije, toliko interferiraju da postaju dominantne i sve više potiskuju originalnu intonaciju i melodiku stranog jezika. Često učenici već u sedmom i osmom razredu osnovne škole zaborave specifičan izgovor stranog jezika solidno usvojen u ranijim razredima.

6. Učenik mora čitati tekst normalnom jačinom glasa. Pri čitanju češće nego u običnom govoru učenici griješe u pravilnom odmjeravanju jačine glasa, čitaju pretiho tako da ih udaljeniji učenici mogu čuti tek uz poseban napor ili pak preglasno, što brzo zamara i slušatelja i čitatelja. Neprimjerena glasnoća često je individualna pogreška protiv koje se nastavnik već od prvog dana mora boriti tako da od učenika zahtijeva čitanje kako bi ih najbolje čuo određeni učenik u razredu; od učenika koji čitaju preglasno on zahtijeva da čitaju tako kako bi ih najbolje čuo susjed u klupi, a od onih koji čitaju pretiho, da ih čuje učenik koji sjedi u posljednjoj (ili prvoj) klupi.

Često se s glasnoćom podiže i visina tonalnosti tako da preglasno čitanje nerijetko prelazi u kreštavost, isto kao što i pretiho čitanje može prijeći u nerazumljivo mumljanje. I jedno i drugo su pogreške u izražajnom čitanju.

Izražajno se može čitati samo s normalnom glasnoćom, a preglasno i pretiho čitanje toleriramo jedino kao stilska sredstva ondje gdje to zahtijeva sadržaj teksta.

Učenici će naučiti izražajno čitati ako se od njih zahtijeva da već prve rečenice od dvije-tri riječi s kojima se susreću u svojim početnicama čitaju izražajno. Sve ono što na ploči napišu, učenici moraju pročitati izražajno, svako štivo u osnovnoj školi, od najkraćeg do najdužeg, od petog do osmog razreda, učenici moraju najmanje jedanput izražajno u razredu pročitati. Ako u petom i šestom razredu osnovne škole učenici nisu naučili izražajno čitati, nastavnik će, da taj propust donekle ispravi, u starijim razredima na početku sata provesti tzv *fonetsku gimnastiku*: on (ili učenici) ispiše na ploču jednu — dvije rečenice

iz novog ili obrađenog štiva; zatim s učenicima taj tekst jedanput, dvaput izražajno pročita; pri tome upozorava učenike na neku od karakteristika izražajnog čitanja, obično na ono u čemu griješe.

Estetsko³ čitanje Dok izražajno čitanje omogućuje potpuno primanje informacije sadržano u grafičkom tekstu, estetsko (umjetničko) čitanje omogućuje mnogo više. Pri estetskom čitanju i čitatelj i slušatelj uživaju u ljepoti riječi i lijepo glasovno oblikovanom tekstu. Riječi same po sebi, njihov zvuk i ritam, melodika pružaju estetski doživljaj i za čitatelja i za slušatelja. Pri estetskom čitanju kažemo da čitatelj treba ne samo da vidi sve ono, ima predodžbu svega onog što čita, ne samo da se udubljuje u situacije koje čita, uživa u lijepim pejzažima o kojima čita, pati i veseli se s likovima u tekstu, već i da sve to umije prenijeti slušatelju, kako bi slušatelj jednako cjelovito intelektualno i emocionalno doživio sve ono što i čitatelj. Izražajno čitanje zahtijeva postizanje najvećeg stupnja tehnike čitanja, dok estetsko čitanje zahtijeva saživljavanje čitatelja s tekstom, emocionalno doživljavanje teksta.

»... još mladi Dubravko Dujšin čitao je pojedine pesme Šiška Menčetića, Dora Držića i Hanibala Lucića tako da je njegovo 'čitanje', naoko praznih pesama, umelo da dočara stvarnost za koju uopšte ne biste verovali da je ima u tim pesmama; tolika je bila snaga čitanja jednog talentovanog glumca koji je raspolagao pouzdanom 'kulturom reči' i njom stvarno tumačio stihove i te daleke poezije našeg renesansa.«⁴

U stranom kao i u materinskom jeziku učenici moraju znati sve tekstove izražajno pročitati. Estetsko se čitanje posebno uči u različitim stručnim školama u kojima su dikcija i ortoepija posebni predmeti. Nastavnici materinskog i stranog jezika morali bi ovladati dikcijom i ortoepijom u takvoj mjeri da i oni pojedine tekstove umiju estetski pročitati, ali od učenika to ne tražimo i zadovoljavamo se kada ih naučimo izražajno čitati. Ipak se u svakom razredu pronađe po neki učenik koji je posebno nadaren za umjetničku interpretaciju teksta. Takvi su učenici i bez posebne naobrazbe sposobni estetski čitati pojedine tekstove, naročito pjesmice. Nekada je dovoljno da nastavnik reče »zamisli (čitaj tako kao) da sve ono što čitaš vidiš pred sobom (pred svojim očima)«, pa da otkrije prave male talente u umjetničkom čitanju.

Estetsko čitanje dolazi do izražaja u recitiranju i deklamiranju. *Recitacija* je »lijepo, izražajno, gotovo umjetničko interpretiranje stanovitih književno-umjetničkih tekstova. Bojom riječi, ritmom, dikcijom i intonacijom, a posebno modulacijom glasa pri recitiranju moraju se izraziti sve specifičnosti umjetničkog sadržaja. Učenike treba povremeno vježbati u recitiranju pjesama, čitanjem i napamet, bez obzira na eventualno nastupanje na priredbama.«⁵

Deklamacija se razlikuje od recitacije »jedino u tome što se dinamičnost izgovorenih riječi pojačava izrazom lica i gestom. Izraz lica deklamatora mora odgovarati mislima, osjećajima i likovima, situacijama i uopće raspoloženjima izraženim u tekstu. Deklamirajući, ne smijemo pretjerivati u pokretima jer to, kao neprirodno, šteti estetskom izrazu.«⁶

Čitanje u sebi Čitanje u sebi (tiho čitanje, bezglasno čitanje) u nastavi stranih jezika poseban je problem čijem se rješavanju ozbiljnije pristupilo tek

³ estetika — nauka o lijepom u životu i o zakonima izražavanja lijepoga u umjetnosti (Тимофеев/Венгров, *Краткий словарь лит. терминов*, Москва, 1955).

⁴ I. Mamuzić, *Prilozi savremenoj nastavi maternjeg jezika*, Beograd, 1959, str. 172.

⁵ *Enciklopedijski rječnik pedagogije*, Zagreb, 1963, str. 851.

⁶ *Ib.* str. 143.

u posljednje vrijeme. Razlike između izražajnog čitanja i čitanja u sebi sastoje se ne samo u različitoj metodici njihova usvajanja već i u različitim ciljevima koji se u nastavi stranih jezika žele postići izražajnim čitanjem i čitanjem u sebi. Cilj je izražajnog čitanja u svakodnevnom životu što potpuniji prijenos slušatelju informacije sadržane u pisanom tekstu. U nastavi stranih jezika izražajnim čitanjem se kao prvo razvija tehnika čitanja, razvijaju se govorne vještine i navike, a tek onda usvaja se i prenosi nova informacija. Jer, na početnom stupnju učenja nova se informacija obično usvaja u pripremnom razgovoru koji prethodi izražajnom čitanju, a na srednjem stupnju u tihom čitanju koje također prethodi izražajnom čitanju i tek na naprednom stupnju učenja jezika cilj izražajnog čitanja može biti i usvajanje i prijenos nove informacije.

Cilj čitanja u sebi uvijek je (u nastavi i običnom životu) stjecanje informacije sadržane u pisanom tekstu pa i metodika nastave čitanja u sebi mora biti što više usmjerena na realizaciju ovog cilja. Na početnom stupnju učenja jezika, dok učenici još nisu ovladali tehnikom čitanja, čitanje u sebi kao psihički proces mnogo je teže od izražajnog čitanja. Tiho čitanje pretpostavlja spajanje leksičkih jedinica, zapravo funkcionalnih jedinica u jedinstven sadržaj — tekst. Kako se leksička jedinica sastoji od izražajne i sadržajne komponente, spajanje tih komponenti u jedinstvenu cjelinu — percepcija leksičke jedinice — ne teče glatko ako je jedna od komponenti, u ovom slučaju ako nije usvojena glasovna slika riječi ili ako glasovna i grafička slika riječi nisu povezane u jedinstvenu cjelinu — jedinicu izraza. Te nepotpunosti stvaraju učenicima različite teškoće koje u svakom slučaju otežavaju, a u najgorem i onemogućavaju normalan proces čitanja. Stoga suvremena metodika smatra da je čitanje u sebi proces sekundaran prema izražajnom čitanju te da na početnom stupnju učenja učenici lako čitaju u sebi samo one tekstove koje su već prije izražajno pročitali, a na srednjem samo one čiji je leksik već usvojen u govornim vježbama ili izražajnom čitanju.

Suvremena metodika također smatra da je čitanje u sebi jedna od vrlo važnih komponenti nastave stranih jezika, često zanemarivana ili loše provedena u nastavnoj praksi.

Već na početnom stupnju učenike se postepeno uvodi u čitanje u sebi, a zatim se čitanje u sebi sistematski razvija na svim stupnjevima učenja jezika. Na početnom stupnju nastavnik od učenika zahtijeva da pročitaju u sebi štivo koje su obrađivali na prethodnom satu kako bi mogli lakše odgovarati na njegova pitanja ili lakše prepričavati sadržaj; na srednjem stupnju, poslije pripremnog razgovora, da pročitaju tekst u sebi i odgovore na postavljena pitanja ili da pročitaju tekst u sebi kako bi ga mogli lakše izražajno čitati itd.

Čitanje u sebi nikada nije samo formalnost, npr., učenici čitaju u sebi da se nečim zaposle ili da se popuni posljednjih pet minuta potkraj sata. Naprotiv, ono je jedno od aktivnih načina razvijanja mišljenja na stranom jeziku. Zato je čitanje u sebi uvijek popraćeno nekim konkretnim zadatkom, npr., učenici moraju pročitati tekst i:

- odgovoriti na ova pitanja: . . . ;
- postaviti pitanja uz ove rečenice . . . ;
- pripremiti se za izražajno čitanje;
- ispisati zadane dijelove rečenice;
- razdijeliti rečenice na izgovorne cjeline;
- razdijeliti tekst na logičke cjeline;

- odrediti stanke i potcrtati logičke akcente;
- izvaditi ključne riječi za prepričavanje (za postavljanje pitanja);
- sastaviti plan štiva;
- skratiti podnaslove plana;
- izmijeniti podnaslove;
- pronaći zadani leksik;
- objasniti značenje potcrtanih riječi;
- raspodijeliti tematski leksik;
- potcrtati srodne riječi;
- potcrtati određene vrste (ili oblike) riječi;
- pronaći riječi koje označavaju pojedine predmete (riječi koje pobliže označavaju predmete);
- otkriti leksičke jedinice kojima se označava radnja ili stanje (vrijeme radnje, mjesto radnje);
- otkriti uzroke radnje (predvidjeti posljedice);
- ispisati slikovita izražajna sredstva;
- ispustiti dijelove teksta koji ne utječu na promjenu sadržaja;
- pronaći dijelove teksta u kojima se potvrđuje osnovna misao;
- obrazložiti svoje neslaganje (slaganje) sa sadržajem;
- potcrtati dijelove teksta karakteristične za autorov stil;
- dati karakteristiku književnih likova;
- opisati pejzaž;
- prevesti određeni odlomak itd.

Nastavnik od učenika zahtijeva da i u sebi naglašavaju pojedine riječi, označavaju govor pojedinih lica različitom bojom glasa, paze na ritam pjesmica itd., isto kao što to rade i kod izražajnog čitanja.

Zadaci koji se daju uz tiho čitanje omogućuju nastavniku praćenje procesa čitanja. Ali kontrola procesa čitanja u sebi ne smije biti njihov jedini cilj. Pitanja treba formulirati tako da učeniku približe sadržaj teksta i da razvijaju učenikovo mišljenje na stranom jeziku. Postavljanje zadataka i usmjeravanje čitanja u sebi u određenom pravcu provodi se umjereno tako da se ne razbija tekst kao cjelina. Nije dobro raspršiti pažnju učenika na izradu različitih jezičnih i sadržajnih zadataka koji mogu kočiti usvajanje osnovnog sadržaja teksta, osnovne autorove misli.

Brzina čitanja u sebi zavisi od stupnja razvitka tehnike čitanja, od brzine izražajnog čitanja pojedinog učenika. U vještog čitatelja normalni tempo čitanja u sebi dvostruko je brži od tempa izražajnog čitanja.

Čitanje u sebi kao govorna vježba obično traje desetak minuta. Poslije čitanja slijedi razgovor u kojem nastavnik provjerava rezultate čitanja.

Posebno značenje pridaje se čitanju u sebi u različitim stručnim školama u kojima je jedan od osnovnih ciljeva stjecanje stručne informacije iz tekstova na stranom jeziku.

Pregled teksta, letimično čitanje, studiozno čitanje Prema ciljevima i tempu čitanja u sebi uz uobičajeno čitanje u sebi razlikujemo i pregled teksta, letimično čitanje te studiozno čitanje.

Pregled teksta je brzo vizualno prelaženje teksta radi informativnog upoznavanja s tekstom. *Letimično čitanje* je brzo čitanje u sebi radi upoznavanja s osnovnim činjenicama u tekstu. *Studiozno čitanje* je polagano čitanje u sebi radi stjecanja dopunske jezične i sadržajne informacije.

Čitanje po odlomcima, po ulogama i zbornu čitanje

Prema tome tko čita, razlikujemo čitanje po odlomcima, čitanje po ulogama i zbornu čitanje.

Čitanje po odlomcima ili individualno čitanje takva je vrsta čitanja u kojoj učenici jedan za drugim čitaju pojedine odlomke teksta. Po odlomcima se čitaju sva štiva u kojima se nešto opisuje, pripovijeda, objašnjava. Čitanje po odlomcima mora uvijek biti izražajno. Nastavnik ne dopušta da jedan učenik čita dugi odlomak, a ostali »da spavaju«. Odlomci koji se čitaju moraju biti što kraći i po mogućnosti tvoriti logičke cjeline. Dobro je da štiva o kojima se nije proveo pripremni razgovor najprije čitaju učenici s razvijenijim čitalačkim navikama. Učenici koji slabije čitaju jer nisu usvojili tehniku čitanja ili ne razumiju tekst, najčešće čitaju kraće odlomke. Katkada nastavnik zahtijeva da učenik s nerazvijenim čitalačkim navikama čita isti odlomak poslije boljeg učenika i uz to još nekoliko rečenica novog teksta. To će natjerati učenika da i novi odlomak nastoji pročitati jednako izražajno kao i prethodni ili da, uviđevši nedostatke, ubuduće bude pažljiviji pri vježbama u čitanju.

Čitanje po ulogama Čitanje po ulogama »takav je način čitanja u kojem pojedini učenici prema redosljedu zbivanja u nekom štivu izmjenično naglas čitaju tekstove koji su izvan dijaloga i tekstova koje govore neka lica«. ⁷ Po ulogama se obično čitaju štiva u kojima prevladava dijalog.

Čitanje po ulogama najčešće se provodi u osnovnoj školi. Mnogi nastavnici s pravom smatraju da je učenicima lakše pročitati vlastitu ulogu nego čitav odlomak. Pri čitanju po ulogama svaki učenik koncentrira pažnju upravo na svoju ulogu, pridaje tekstu specifičan ton, boju, tempo i ritam upravo onako kako zamišlja da ga određena osoba (baka, majka, zločesti dječak) izgovara. Sposobnost saživljavanja s pojedinim osobama veća je kod mlađih učenika. Neki nastavnici to iskorištavaju pa čitaju po ulogama i one tekstove u kojima ima tek jedna do dvije rečenice dijaloga. Korisno je ako nastavnici poslije uvježbanog čitanja po ulogama traže od učenika da isti tekst jedanput pročitaju i po odlomcima, mijenjajući ritam i boju glasa prema osobama koje interpretiraju.

Čitanje po ulogama pojačava interes za rad, produbljuje percepciju, utječe na aktivno saživljavanje s književnim likovima, dublje shvaćanje situacija u kojima se oni nalaze, bolje razumijevanje njihovih postupaka i teksta u cjelini. Tako se u ruskoj narodnoj priči »Zlatna ribica«⁸ ton, ritam i boja glasa starca i starice iz situacije u situaciju mijenja; prema tome kako se mijenja njihov socijalni položaj; glas starice postaje sve odlučniji, stroži, energičniji, a glas starca sve tiši, ponizniji i snuđeniji.

Veliku važnost u čitanju po ulogama ima pripremni razgovor. U pripremnom razgovoru učenici će se upoznati s karakternim osobinama ne samo književnog lika čiji tekst tumače, već i s ostalim likovima. Dva tri učenika mogu reći kako zamišljaju govor starca, starice itd., a nastavnik će pripremiti riječi (tih, snuđen, pokoran, ponizan) koje će im pomoći da na stranom jeziku opišu

⁷ Enciklopedijski rječnik pedagogije, Zagreb, 1963, str. 131.

⁸ Siromašni ribar umjesto obične ulovi zlatnu ribicu. Ona mu reče da će mu ispuniti sva-ku želju ako je pusti. Djed je pusti i zaželi novo korito. Kod kuće ga baka grdi: najprije traži novo ruho, zatim novu kuću, da postane plemkinja, a zatim i carica. Ribica ispunjava sve starčeve želje, a baka postaje sve oholija. Kada zatraži da joj zlatna ribica postane služavka, ribica se naljuti i otpiva bez riječi, a starac, vrativši se kući ponovo nađe staru kućicu, razbijeno korito i kraj njega pogrbljenu staricu.

taj govor. Prednost je čitanja po ulogama i ta što se na prirodan način može uključiti veći broj učenika nego u individualnom čitanju.

Čitanje po ulogama prvi je korak u dramatizaciji teksta u kojoj učenici više ne čitaju tekst već ga govore napamet, igraju uloge pojedinih likova, saživljavaju se s likovima, a govor popraćuju odgovarajućom mimikom i gestama.

Zborno čitanje Zborno čitanje u kojem svi učenici zajednički glasno čitaju našlo je svoje specifično mjesto na početnom stupnju učenja stranog jezika. U zbornom čitanju sudjeluju svi učenici u razredu, što uvelike pomaže razvijanju tehnike čitanja, lakšem svladavanju nesigurnog i još nedovoljno učvršćenog izgovora pojedinih učenika, lakšem pronalaženju pravilne intonacije, boje glasa, ritma itd.

Zborno se čitaju tekstovi koji su se već prethodno čitali individualno i po ulogama. Pri zbornom čitanju potrebno je pridržavati se određenih smjernica. Navodimo najvažnije:

1. tekstovi moraju biti kratki, sastavljeni od nekoliko rečenica,
2. rečenice su obično podjednako duge s jasno izraženim ritmom,
3. tekst se čita poluglasno, pridržavajući se svih pravila izražajnog čitanja, što ne dopušta da zborno čitanje postane jednolično i monotono.

U sedmom i osmom razredu osnovne škole zborno čitanje također se povremeno provodi, ali ovdje se sve više ciljevi koje zborno čitanje ima u petom i šestom razredu prenose na čitanje u sebi. Zborno se mogu čitati pojedini stihovi kao i teži dijelovi proznih tekstova. Zborno čitanje ima svoje mjesto i u »fonetskoj gimnastici«.

U početku zbornog čitanja zajedno s učenicima može čitati i nastavnik, određujući na taj način pravilan tempo i ritam zbornog čitanja. U toku čitanja nastavnik prestaje čitati tekst, podržavajući ritam, ako je to potrebno, pokretima ruke ili klimanjem glave.

Zborne se recitacije u nastavi stranog jezika malokad izvode. To je najčešće kad nastavnik priprema razred za neku priredbu. Za zbornu recitaciju potrebno je dobro pripremiti učenike, svaki učenik mora na vrijeme izgovarati svoj tekst pojedinačno ili u zboru, točno određenom jačinom i bojom glasa, preciznim intonacijama, jednakim trajanjem stanka itd. Nastavnik će podijeliti tekst cijelom zboru, pojedinim glasovima, skupinama glasova: po visini, jačini i boji glasa; točno odrediti izgovorne cjeline, trajanje stanka, intonacijske konstrukcije, mjesto logičkih i afektivnih akcenata itd.

Nedovoljno uvježbana zborna recitacija postiže suprotan učinak, pažnja se sa sadržaja prenosi na interpretaciju, pogotovo na one dijelove koji disoniraju. Nastavnici koji pokazuju afinitet prema zbornim recitacijama postižu najbolji uspjeh ako ih počinju uvježbavati već na početnom stupnju učenja jezika, i to vježbajući kratke pjesmice od jedne ili najviše dvije strofe.

Sintetičko i analitičko čitanje

Različiti zadaci i ciljevi postavljeni čitanju u nastavi stranih jezika zahtijevaju primjenu različite vrste čitanja kako bi se što lakše izvršavali ti zadaci i ostvarivali ciljeve. Sintetičko čitanje je obično čitanje (izražajno, umjetničko, u sebi) čiji je cilj razvijanje tehnike čitanja i usvajanje nove informacije, a analitičko čitanje je čitanje s rječnikom ili nekim drugim jezičnim priručnikom

koji je učeniku potreban da bi potpuno razumio tekst ili proveo određenu analizu teksta prema uputama nastavnika i zadacima nastave.

Nerazlikovanje ovih dviju vrsta čitanja uzrokuje primjenu nepravilne metode usvajanja čitanja, teškoće koje koče normalan razvoj vještina i navika čitanja kao i cijeli proces usvajanja stranog jezika.

Sintetičko čitanje Sintetičko se čitanje provodi na tekstovima čiji je leksik kao i struktura rečenice poznat učenicima ili na tekstovima s minimalnim brojem novih leksičkih jedinica koje učenici lako mogu osmisliti na osnovi konteksta i srodnih riječi, a s ciljem razvijanja tehnike čitanja i usvajanja nove informacije. Vještine i navike čitanja nije moguće razvijati na tekstovima koje učenici ne razumiju. I pri razvijanju tehnike čitanja na materinskom jeziku ne dajemo djeci teške i nerazumljive tekstove, već naprotiv, lagane, adaptirane njihovom uzrastu, interesima i sposobnostima percepcije. Ni u nastavi stranih jezika ne možemo drukčije postupati. A ipak to često radimo i na taj način otežavamo sebi rad, a učenicima uspjeh.

Pri sintetičkom čitanju sva pažnja učenika mora se usmjeriti na usvajanje grafičke slike riječi, što znači da su glasovna slika riječi i značenje riječi već usvojeni u prethodnim govornim vježbama, pripremnom razgovoru ili u čitanju u sebi, što opet sa svoje strane znači da pri sintetičkom čitanju učenici čitaju tekstove u kojima su im sve riječi i sve gramatičke strukture poznate. Izražajno čitanje može biti isključivo sintetičko čitanje, u kojem učenici razumiju ono što čitaju, umiju u vezi sa značenjem upotrijebiti pravilne intonacijske konstrukcije, postaviti logičke akcente, odrediti tempo, odabrati boju glasa itd.

U petom i šestom razredu osnovne škole, i općenito na početnom stupnju učenja jezika, pri razvijanju tehnike čitanja učenici ne čitaju tekstove s nepoznatim leksikom, u sedmom i osmom razredu mogu se davati tekstovi sa stanovitim brojem novih leksičkih jedinica koje učenici mogu lako semantizirati po kontekstu i već usvojenim srodnim riječima. Štoviše, u tim je razredima potrebno da nastavnik daje takve tekstove kako bi navikavao učenike na rješavanje leksičkih nepoznanica s kojima će se sve više susretati u starijim razredima pri čitanju lektire i neadaptiranih tekstova. Nepoznat leksik koji učenici mogu pomoću dosjetke lako semantizirati (ako se koriste znanjem stečenim u nastavi: srodnim riječima, slaganjem riječi, tvorbom riječi, položajem riječi itd.) pomaže nastavniku da kontrolira (u kojoj su mjeri) koliko je usvojeno jezično znanje učenika, gdje ima praznina i propusta kojima će se na slijedećim satima pokloniti više pažnje.

Ako je za semantizaciju takvih riječi potreban rječnik, posebna leksička ili semantička analiza, prelazimo na drugu vrstu čitanja — na analitičko čitanje.

Pri sintetičkom čitanju često se postavlja pitanje tko mora prvi čitati novi tekst — učenici ili nastavnik. Neki metodičari zahtijevaju da svaki novi tekst najprije čitaju sami učenici, tvrdeći da to najaktivnije utječe na razvijanje vještina izražajnog čitanja. Ovdje ne valja postavljati isključive zahtjeve ako imamo na umu da u osnovnoj školi gotovo sve tekstove učenici prije čitanja slušaju s magnetofonske vrpce. U srednjoj školi, u vezi s neposrednim ciljevima čitanja, poznavanjem leksika, razvijenom tehnikom čitanja, prethodnom obradom teksta, sposobnošću učenika da neki tekst izražajno pročitaju itd., smatramo da nastavnik sam treba donijeti odluku koji će tekst najprije on pročitati, a koji prepustiti učenicima. Ne smijemo zaboraviti da i u nastavi materinskog jezika čitav niz tekstova najprije čita nastavnik.

Analitičko čitanje Vidjeli smo da cilj čitanja u općeobrazovnoj školi nije samo razvijanje tehnike čitanja već i razvijanje navika što lakšeg stjecanja informacije iz različitih pisanih tekstova. Zato se u školi upoznajemo s različitim pismima: ćirilicom, latinicom, grčkim pismom i sl. Poznata je činjenica da su najčvršće one navike čitanja pojedinih vrsta pisma koje su stečene u osnovnoj i srednjoj školi. Informacija sadržana u nepoznatom pismu nedostupna je čitatelju. Da bi je mogao razumjeti, on najprije mora upoznati značenje pojedinih znakova i ovladati tehnikom čitanja tih znakova. Ali ni svladana tehnika nije uvijek dovoljna da se razumiju svi tekstovi pisani nekim pismom. Pojedine stručno-znanstvene tekstove neće razumjeti ni onaj učenik koji je u najvišem stupnju svladao tehniku čitanja. Stoga su u općeobrazovnim školama u nastavi stranog jezika ciljevi čitanja formulirani najčešće ovako:

1. razvijanje vještina i navika izražajnog čitanja i čitanja u sebi tekstova s prethodno obrađenim i učenicima poznatim leksikom,
2. razvijanje vještina i navika čitanja adaptiranih tekstova i vještina semantiziranja nepoznatog leksika pomoću rječnika i drugih priručnika,
3. razvijanje vještina i navika čitanja originalnih književnih, publicističkih, znanstveno-popularnih i stručnih tekstova kao i vještina optimalnog načina semantizacije nepoznatog leksika u tim tekstovima.

Ciljevi pod točkom jedan odnose se isključivo na sintetičko čitanje, ciljevi pod točkom dva i tri odnose se i na sintetičko i na analitičko čitanje.

Prema tome, analitičkim čitanjem nastavnik osposobljava učenike da što lakše usvajaju i prenose informaciju iz teksta koji sadrži određene leksičke i gramatičke poteškoće, uči ih kako da te teškoće na najoptimalniji način svladavaju.

Metodika provođenja analitičkog čitanja različita je na različitim stupnjevima učenja. Na početnom stupnju analitičko se čitanje provodi na razmjerno laganim tekstovima pod rukovodstvom nastavnika koji pokazuje učenicima kako će najlakše razumjeti one dijelove teksta koji sadrže novi leksički i gramatički materijal, koristeći se pri tome rječnikom i drugim pomagalicama.

Čitanje u sebi je najčešći oblik analitičkog čitanja na početnom stupnju. Nastavnik obično zna koji dijelovi teksta predstavljaju za učenike teškoće. On pokazuje kako će te teškoće svladati, tj. s njima provodi analitičko čitanje. Zatim zadaje tekst koji učenici čitaju u sebi, koristeći se potrebnim pomagalicama. Nakon toga učenici izražajno čitaju tekst, a nastavnik postavlja kontrolna pitanja. Kontrola se uglavnom odnosi na provjeravanje razumijevanja sadržaja teksta i značenja leksičkih jedinica upotrebljanih u tekstu.

Na sljedećim etapama učenicima se daju sadržajno teži tekstovi koji sadrže veći broj leksičkih, gramatičkih ili stilističkih elemenata, nepoznatih učenicima. Opseg tekstova se povećava, traži se sve veća samostalnost učenika, razvija se dosjetka. Razvijanjem *dosjetke* učenici se uče razumijevati i onaj tekst u kojem im nisu poznate sve leksičke jedinice. Od velike je važnosti za razumijevanje osnovnog smisla teksta da se učenici naviknu razumijevati one riječi bez kojih ne bi mogli shvatiti osnovni smisao teksta od riječi koje nisu bitne za shvaćanje osnovnog smisla. Dosjetka se olakšava sistematskim navikavanjem učenika na razvijanje tzv. *potencijalnog rječnika*. Neki metodičari tvrde da se pri pravilnoj organizaciji usvajanja stranog teksta razvija potencijalni rječnik učenika koji za deset do petnaest puta može premašiti njihov realni rječnik.⁹

⁹ L. B. Trušina, *Metodika*, Moskva, 1977, str. 88.

Аналитичко čitanje prenosi se u procesu učenja sve više na domaći rad u kojem ученици преводe текст, семантизирају нови лексик и припремају текст за изражајно čitanje.

Аналитичко је čitanje, као врста говорне активности, у настави страног језика обично везано за друге врсте говорне активности: говорне вјежбе, писмене вјежбе, вјежбе у слушању. Често су с čitanjem повезани и различити задаци, *јеziчни*: граматичка анализа текста, лексичка анализа, фонетска анализа, ортографска анализа; *садржајно-јеziчни*: анализа језика књижевног дјела, анализа језика појединих књижевних ликова; *садржајни*: садржајна анализа текста, смисаона анализа, естетска анализа, идеолошка анализа итд.

У свим тим случајевима у склопу различитих вјежби проводи се аналитичко čitanje као саставни дио вјежби. Циљ вјежбе увијек одређује и njen назив. Тако, ако је циљ вјежбе провођење граматичке анализе текста, па се практично и највећи дио времена проводи граматичка анализа и вјежба ће се тако звати: »граматичка анализа текста«. А као вјежбе из аналитичког čitanja означићемо оне којима је циљ један од више назаћених под тачком 2 или 3, тј. развијање вјештина стјецанја нове информације из текста који садржи одређене теškoће у јеziчнoн или садржајном смислу. Вјежбама у аналитичком čitanju ученици ће се учити свладавати те потеškoће, зналачки приступати непознатом тексту, сналазити се у njему и на тај наћин осамосталјавати се тако да послје завршене школе могу лако читати све текстове с којима се сусрећу у раду и свакодневном животу.

ВИДЫ И ФОРМЫ ЧТЕНИЯ

Резюме

В зависимости от различных целей и мотивов в обучении иностранным языкам отличаем различные формы и способы чтения.

Выразительное чтение — это чтение вслух при котором ученик, превращая графическую картину слова в звуковую, понимает текст, употребляет правильные просодические средства выражения, применяет соответствующий тембр, темп, ритм и громкость.

Эстетическое чтение оказывает в одинаковой мере эстетическое воздействие на читающего и на слушателя. Оно не является одной из целей обучения иностранному языку.

Чтение про себя всегда сопровождается дополнительными заданиями. Эти задания не смеют оказывать отрицательное воздействие на восприятие содержания как одного целого.

В связи с тем кто читает, чтение может быть: индивидуальное, чтение по ролям и хоровое чтение.

По отношению к сложности восприятия читаемого текста, количеству новых лексических единиц в тексте и способам их семантизации отличаем синтетическое и аналитическое чтение.